

Erling J. Pettersen

Før livet har tapt

Innledning ved Bokprat /Hertervig Forlag 16. April 2018

Det er overskriften : Før livet har tapt . Hvordan kan vi snakke sant om atomtrusselen ?Jeg stiller spørsmålet i en tid hvor stormaktene på ny rasler med utslettelsesvåpen, og hvor USAs president har fjernet seg langt fra sine forgjengere i et aggressivt språk om hvem som har den største knappen å trykke på, og hvem som har de vakreste og smarteste bombene.. Kontrasten er stor om vi går tilbake førti år i tid, til FN. Jeg velger å starte der.

I sluttdokumentet for FNs spesialsesjon om nedrustning av 1978 heter det :

«Menneskeheten står overfor et valg : Vi må stanse våpenkappløpet og gå over til nedrustning eller stå ansikt til ansikt med tilintetgjørelsen.»

40 år er gått. Fremdeles står stormaktene mot hverandre med våpen som er mer enn tilstrekkelige til å ødelegge alt liv på jorden . Ødeleggelseskraften har apokalyptiske

dimensjoner. Hvor henter vi språket fra om vi ønsker å sette dette på dagsorden med ny tyngde ?

Kanskje må vi ta frem språket fra Det gamle testamente. Salme 85, 11 bruker poesians språk:

Miskunn og sannhet
skal møte hverandre,
rettferd og fred
skal kysse hverandre.

Shalom, hebraisk for fred, er et rikt ord. Fred kan ikke tenkes uten frihet og rettferdighet, uten miskunn , barmhjertighet , uten sannhet.

Shalom er mer enn fravær av krig. Fredsfyrstens programerklæring er radikal , og da går vi til det nye testamente, Lukas 4,18 :

«Herrens Ånd er over meg,
for han har salvet meg
til å forkynne et godt budskap
for fattige.
Han har sendt meg for å rope ut

at fanger skal få frihet
og blinde få synet igjen,
for å sette undertrykte fri
og rope ut et nådens år
fra Herren.»

Fred i bibelsk forstand er skapende arbeid for rettferdighet, mot fattigdom . Fredsarbeid handler om å bruke hode , hjerte og hender til å skape nye modeller for en nedrustet verden.

Hvor finner vi språket for et fornyet fredsengasjement ?

I prologen til «Gud sett nedenfra» gir undertittelen kanskje ett av svarene : «Tanker om et tusen år gammelt steinkors og tro på jordens forvandling».

Vi feiret 1000-årsmarkeringen av forliket mellom Olav Haraldsson og Erling Skjalgsson, som fant sted på Kvitsøy. Vi gikk i pilegrimsprosesjon fra Kvitsøy kirke til steinkrossen på Krossøy, en av de mange småøyene i Kvitsøy kommune. Steinkorset er med sine 3,90 meter godt synlig når man seiler inn leden mot Leiasundet.

Det ble lagt ned roser ved korset, og dramatiseringen ved skoleelevene av det som skjedde for 1000 år siden gjorde inntrykk . Fire ord preget gudstjenesten og feiringen :

Barmhjertighet

Rettferdighet

Sannhet

Fred

I norsk rettshistorie kalles de fire for « de fire søstre», og helt fra den første landslov ved Magnus Lagabøte har de preget vår historie.

Menighetskoret sang Steinkrossen med tekst og melodi av Eugenie P. Lunde , der tredje vers lyder:

«Her har ein pilegrimsskare

Sett segl og reist over havet, til og frå.

Krossteiknet høgt på haugen var møtestaden
gjennom tusen år.

Kyrie eleison, her kjem me enno med vår bøn om

Fred...»

Barmhjertighet, rettferdighet, sannhet, fred, disse fire søstrene har preget oss som folk på tvers av tro- og livssyn.

Humanisten Nordahl Griegs ord i «Til ungdommen» ble sunget ekstra sterkt etter 22. Juli 2011

Her er ditt vern mot vold,

Her er ditt sverd:

troen på livet vårt,

Menneskets verd

Og :

Krig er forakt for liv.

Fred er å skape.

Kast dine krefter inn:

Døden skal tape !

Vi sang den samme sangen på Nei til atomvåpens sommerleir på Tromøya på tidlig åttital, og for meg som nybakt far dengang var det et vers som spesielt berørte :

Det siste :

Vi vil ta vare på

Skjønnheten, varmen-

Som om vi bar et barn

Varsomt på armen

Jeg husker ennå frykten for fremtiden som var en del av livsfølelsen dengang. Og vi vet idag at frykten ikke var ubegrunnet : verden var nær bruken av atomvåpen.

Da jeg skrev et temahefte om fred og nedrustning for Kirkens U-landsinformasjon i 1984, ga jeg det tittelen «Før livet har tapt». Som også står som overskrift over det nye kapitlet i «Gud sett nedenfra»

Jeg hentet tittelen fra salmedikteren Svein Ellingsen, som skriver :

Du bød oss, o Gud å ta vare på

Det liv dine hender har skapt.

Men mennesket smidde sin truende ljà.

Kom redd oss, før livet har tapt !

Og kanskje er det dikterne som er de eneste som kan gi oss det språket som fanger opp galskapen i atomtrusselen fra verdens ledere. I heftet tok jeg med et kapitel kalt «Ord for fred», som innledes av Til ungdommen, og der Grieg er i godt selskap med Tarjei Vesaas, Haldis Moren Vesaas, Arild Nyquist, Rolf Jacobsen, Frans av Assisi, Ernesto

Cardenal ,Bjørn Eidsvåg og han jeg skal lese nå, Jens
Bjørneboe med «Vise om byen Hiroshima»

Det var en vakker morgen i Hiroshima by,
En sommermorgen nittenfemogførti
Og solen , ja den lyste
Fra en himmel uten sky,
En sommermorgen nittenfemogførti.

Småpikene de lekte
Udi have og blant trær
Og gjorde allting slik de store gjorde.
De pyntet sine dukker
Og de vasket dukkeklær
Og kvinnene skar brød på kjøkkenbordet

Og mange småbarn var det
Som stadig lå i seng
For dette var en tidlig morgentime
Mens solen strålte deilig
Og mens duggen lå på eng
Og blomster nettopp åpnet sine kroner

Det var en vakker morgen
Udi Hiroshima by
En sommermorgen nittenfemogførti.
Og solen ja den lyste
Fra en himmel uten sky
En sommermorgen nittenfemogførti.

En av disse jentene i Hiroshima by var
Setsuko Thurlow , 13 år gammel denne sommermorgenen .
Setsuko Nakamura, som hun het dengang, fortalte sin
historie under fredsprisutdelingen i Oslo Rådhus
10.desember 2017 :» Jeg husker et blåhvitt lys. Kroppen
min ble slengt i lufta., og jeg husker en følelse av å flyte...»
En fremmed dro henne ut av en sammenrast bygning.
«Byen jeg så ,var nesten ubeskrivelig. Det var som om
morgenen var blitt til natt. Alt var stille. «
Setsuko Nakamuras/ Thurlows fortelling ga støtet til at jeg
skrev et nytt kapitel : Jeg leser litt derfra :
«Setsuko Thurlow var 13 år gammel da USA slapp den
første atombomben over Hiroshima 6. August 1945.

Overflatetemperaturen fra «Little Boy» kom opp i 4000 grader. Kjøretøyer og bygninger smeltet, og trykkbølgen gjorde både dyr og mennesker til støv. En kvart million mennesker ble drept. Trettenåringen overlevde sammen med de to andre jentene hun var sammen med. Hun fortalte med enkle og malende ord om hvordan hun så mennesker som ikke lenger så ut som mennesker. De var forbrente, og deler av kroppen deres manglet. Hud og kjøtt hang fra beina. Det verste hun så, var mennesker som bar øyeeplene sine i hendene. Lukten av svidd menneskehud var overalt .»

Selv lå hun fastklemt i en bygning som hadde kollapset. Stillheten og mørket var totalt. Jeg sa til meg selv :»Jeg kommer til å dø,» forteller Setsuko. Men hun fikk hjelp til å komme seg ut , som en av tre overlevende jenter av en klasse på 30..Hun mistet 351 av sine medelever, og mange i egen familie.

I Oslo Rådhus ble det helt stille da Setsuko sa.

«Today, I want you to feel in this hall the presence of all those who perished in Hiroshima and Nagasaki. I want you to feel, above us and around us, a great cloud of a quarter

of a million souls . Each person had a name. Each person was loved by someone. «

Hver person av den kvarte millionen hadde et navn. Hver og en var elsket av noen. Og så det som forplikter oss som tør å ta inn over oss fortellingen . Hun sa :» La oss forsikre oss om at de ikke døde forgjeves.»

Setsuko gjentok et enkelt budskap i alle intervjuene og talene disse desemberdagene i 2017 : «Humanity and nuclear weapons cannot coexist .»

Da er jeg tilbake til et debattmøte om kirken og atomopprustningen i Kampen menighetshus i Oslo den 26. mars 1984, to år etter at Bispemøtet kom med sin uttalelse om Kirken og Freden, som uten tvil fremdeles står som Den norske kirkes offisielle syn på atomvåpen. Det var et debattmøte med forsvarsminister Anders C. Sjaastad, Magne Barth fra Nei til Atomvåpen og biskop Aarflot. Jeg var tilstede , og var glad for biskopens klare oppfordring til den norske regjering om å ta initiativ for å få endret NATOS doktrine om førstegangsbruk av atomvåpen. Fjerning av alle atomvåpen i verden og stans i produksjonen av nye atomvåpen satte biskopen opp som et av hovedmålene for

fredsarbeidet, uten å få noen positiv respons fra forsvarsministeren. Aftenposten dekket debattmøtet, og refererer Aarflots uttalelse om at atomvåpnene truer Guds skaperverk og at produksjon og utplassering av slike våpen er misbruk av ressurser som skulle stå i det godes tjeneste. Og noe av det som jeg tror kan være på sin plass å ta frem igjen i møte med dagens politikere som beskylder kirken for å være politisk, er Aftenpostens gjengivelse av et hovedpunkt i debatten i 1984.

«Aarflot sa at Kirken ikke skal være nøytral i fredsarbeidet, men at den har ansvar for hele menneskeheten og et ansvar for at Guds vilje skal bli forkynt og relatert til konkrete samfunnsspørsmål.

«-Kirken har et sosialetisk oppdrag som veileder for samvittigheten. Dette oppdrag har den ofte flyktet fra, inn i en religiøs sfære. Men også slik ble Kirkens holdning egentlig et politisk budskap - som regel til støtte for det bestående.» (Aftenposten 27. mars 1984).

Dette prinsipielle hovedsynspunkt, kirkens sosialetiske oppdrag, ligger til grunn for Den norske kirkes engasjement i flyktninge-og asyldebatten, i miljø-og klimaspørsmål, i

dialogen mellom ulike tros- og livssynssamfunn, og i det som er denne kveldens hovedtema.

Ti år før dette debattmøtet i Kampen menighetshus stod jeg i Oslo byrett og argumenterte på samme måte i min sak om fritak for militærtjeneste , der hovedpunktet i min argumentasjon ble formulert slik (og jeg er altså ikke pasifist) :

«Atomvåpen er etisk uakseptable fordi de har en total ødeleggelsessevne. De kan utslette alt liv, med uante virkninger for etterslekten . Det er meningsløst å tale om rettferdig krig hvis disse våpen tas i bruk. Forholdet mellom det som skal forsvares og de midler som brukes, er idag absolutt og prinsipielt forrykket. Det synes meningsløst å stille opp en rettferdig og menneskeverdige fred som krigens mål, og massedrap og forstyrrelse av den økologiske balanse som midlet. «

Ordene må ha gjort et visst inntrykk på byretten, som mente at overbevisningsgrunnene holdt til fritak.

Men staten anket, og fikk medhold i Lagmannsretten , til tross for den glimrende jobben min forsvarsadvokat Ole Jacob Bae gjorde. Han hadde ingen Bispemøteuttalelser å legge på bordet, det var for tidlig, men vi jobbet sammen

for å få gjenhør for at det ikke er legitimt selvforsvar å gripe til et våpen som har som konsekvens at vår klode utslettes. Fra behandlingen i Lagmannsretten husker jeg spesielt disse ordene:

«Frem til vår egen tid har fantasien alltid hatt et forsprang på virkeligheten. Fantasien har overtruffet det vi kunne få til i virkeligheten . I dag er dette forhold endret. Det vi kan make å stelle istand overtreffer det vi i vår vildeste fantasi kan forestille oss. Fantasien er henvist til annenplass i atomvåpnenes epoke «

Da jeg ti år etter rettssaken ga ut heftet «Før livet har tapt», et temahefte om fred og nedrustning, til bruk i den kirkelige undervisning, tok jeg frem disse ordene fra rettssalen i forordet, og føyde til :

« Fredsspørsmålet kan ikke lenger plasseres i teologiens periferi. Den hører hjemme i troens eget sentrum. Derfor fortjener det en sentral plass i den kirkelige undervisning.» Og det fikk en plass i kirkens undervisning på åttitallet, godt hjulpet av Bispemøteuttalelsen og de økumeniske uttalelsene.

Jeg tror vi må fornye dette engasjementet. Ikke bare i den kirkelige undervisning, men også i den politiske debatten. Setsuko Thurlows vitnesbyrd er et godt utgangspunkt for et fornyet engasjement. Og vi gjør klokt i å lytte til stemmene fra den verdensvide kirke, som har hatt kamp mot atomvåpen på sin agenda fra tidlig 60-tall.

Et av de sentrale dokumentene fra den økumeniske familie er uten tvil uttalelsen om fred og rettferdighet fra Vancouvermøtet i Kirkenes Verdensråd i 1983, der det heter :

«Et øyeblikks galskap, et feilberegnet strategisk vågestykke, en misoppfattelse av andres hensikter , hva som helst av dette kan utløse et kjernefysisk ragnarok.»

Og vi må spørre når vi ser på verdens ledere, en Donald Trump, med John Bolton, en Kim Jong-un , en Putin , ordkrigerne, er vi nærmere øyeblikkets galskap idag enn i 1983 ?

Jeg trekker frem fem hovedpunkter fra Kirkenes Verdensråd dengang., og tenker at de går rett inn i dagens situasjon :

Punkt 1 : «Kirkene kalles idag til å bekjenne sin tro på ny, og til å gjøre bot for tider da kristne har vært tause i møte med urettferdighet eller trusler mot freden. Det bibelske bildet av en fred med rettferdighet for alle er ikke ett av flere alternativ for Kristi etterfølgere. Det er en ordre i vår tid.»

Punkt 2 :«Den grove misbruken av begrepet nasjonal sikkerhet for å rettferdiggjøre undertrykkelse og økende forsvarsbudsjetter gir grunn til bekymring..»

Punkt 3 :«Virkelig sikkerhet krever respekt for menneskerettighetene, (retten til selvbestemmelse/sosial og økonomisk rettferdighet).

Punkt 4 :«Det er usannsynlig at en atomkrig vil kunne begrenses, derfor må enhver tanke på begrenset bruk av atomvåpen avvises som farlig «

Punkt 5 :«Produksjon og utplassering av atomvåpen , såvel som bruken av dem, utgjør en forbrytelse mot menneskeheten «

Det er slike formuleringer vi må ta eierskap til på nytt. Vi må skape brede allianser med ett enkelt budskap : atomvåpen er en forbrytelse mot menneskeheten ,og må fordømmes på etisk og teologisk grunnlag.

Kirkenes Verdensråds ord fra 1983 er like aktuelle etter Nobelprisen til ICAN og regjeringens manglende vilje til å lytte til dem : « Vi ber kirkene innstendig om å presse sine regjeringer til å utarbeide og ratifisere en internasjonal avtale som forbyr både besittelse og bruk av atomvåpen som en forbrytelse mot menneskeheten.»

Jeg mener at Erna Solberg må få høre dette tydeligere enn Den norske kirke har klart å gjøre det til idag. Regjeringen må stilles til ansvar for den tafatte holdningen til FN-traktaten.

Husk Setsuko Thurlows ord : « Jeg tenkte at Norge var et fremadskuende og progressivt land. Men så snudde den nye regjeringen. Jeg er så skuffet , ja, helt sønderknust « (intervju i Dagbladet 6.desember 2017). Hun sier at regjeringen snudde, siden den forrige regjeringen (Stoltenberg) stemte for å etablere en arbeidsgruppe for traktaten i FNs generalforsamling 2012. Traktaten innebærer

et folkerettslig bindende forbud mot atomvåpen og at eksisterende våpen skal avskaffes. Den ble åpnet for undertegning 20. September 2017.

Erna Solberg sa dette i Dagbladet samme dag som Setsuko Thurlow ga sitt sterke vitnesbyrd som « hibakusha», overlevende etter Hiroshima/Nagasaki :

«Norge deler ambisjonen og ønsket om en verden fri for atomvåpen. Men det er også sann at Norge ikke kommer til å undertegne avtalen gjort i FN.

Vi kommer ikke til å støtte forslag som svekker NATO...»

I år er det 35 år siden «Liv og Fred»-møtet i Uppsala, der kirker fra 60 land var samlet 20.-23.april 1983 . Initiativtaker var den svenske erkebiskop Olof Sundby, støttet av biskop Andreas Aarflot og de andre kirkelige lederne i Norden.

Og budskapet fra konferansen er det samme som på Kv-møtet i Vancouver og på det norske bispemøtet i Fredrikstad like før, 29.mars til 3. April , der biskop Aarflot også var sentral i utarbeidelsen av «Kirken og Freden «.

De norske biskopene sa:

«Sammen med de kristne og kirkene verden over appellerer vi til verdens statsmenn om at de bevisst og uten opphold setter seg til forhandlingsbordet for å bringe alle lagre av kjernefysiske våpen til opphør.

Det ligger ingen løsning i en maktbalanse som hviler på trusler om gjensidig utslettelse. Vi oppfordrer alle kristne i alle land til å be og arbeide for at de kjernefysiske våpenlagre må ødelegges og at all framtidig produksjon av slike våpen må bli stanset «. Ordene står fremdeles som Den norske kirkes offisielle syn.

Og det er med samme klare tale vi må utfordre vår egen regjering idag 35 år etter «Kirken og Freden «

En god venn sendte meg denne meldingen nylig :

«Både besteforeldre, barn og barnebarn kjenner uro for krigens mest truende utfall. Byggjer vi opp ei synbar fredsrørsle, kan den gi samhold og skjerme mot angst. Dei nedrustningssamlingane du og eg kunne søkje oss inn i , gav von og kraft til innsats. «

Det er kloke ord . Når Kapittel 2018 setter «Samhold» på agendaen, kan vi ta hans refleksjoner med.

Til slutt :

I heftet som jeg skrev for konfirmanter, «Før livet har tapt», samlet jeg dikt og fortellinger fra skjønnlitteraturen , ut fra erkjennelsen av at mye av den faktapregete fredslitteraturen savner den dimensjon vi finner i god skjønnlitteratur : den inspirerer, provoserer og spiller på både følelse og intellekt. I beste fall flytter den erkjennelsen så mange hakk at den også kan lede til konkret politisk engasjement.

Jens Bjørneboes Vise om Hiroshima var hentet fra «Vi kan- sanger for fred», mens diktet jeg skal avslutte med, av Tarjei Vesaas, er hentet fra antologien «Ord mot våpen», utgitt av Tiden i 1983.

Regn i Hiroshima

I det ho lyfte handa

for å ta tekanna

kom eit blindande ljøs-

Var ikkje meir

alt var borte
dei var borte
omlaga til damp og sky,
gåtefullt, oppstigende og stumt.
Rop var ikkje rop i dette.
Men jorda slo høgt og vilt
ein knyttneve mot himmelen
ved mishandling,
-ved det attlevande veit
verda rundt
Men ikkje orkar fatte:
Hiroshima

(Utdrag av diktet Regn i Hiroshima, av Tarjei Vesaas.)

Og det er sånn : vi vet, men orker ikke fatte det som
skjedde da det tunge regnet falt over Hiroshima.
Jeg tror vi må bygge allianser på tvers av partier, på tvers
av tros- og livssyn, og jeg ønsker at Kapitel kunne sette det
på dagsorden her i Stavanger, gjerne i samarbeid med
Kverulantkatedralen . Domkirken og Stavanger Konserthus
utfordres også.Og Kirkelig Dialogsenter vil kunne mobilisere

ungdom på tvers av religiøse skillelinjer til fredsengasjement, slik det har skjedd i vårt naboland Sverige.

Setsuko Thurlows tale på Nobelprisutdelingen gjør det enkelt for arrangørene å finne stemmer som kan kommunisere . Hennes budskap er enkelt . Hun tror på en fremtid uten kjernefysiske våpen. Som hun sa da hun besøkte Norge : « Pessimisme produserer bare elendighet. Jeg har alltid tenkt at vi kommer til å oppnå dette dersom flere mennesker engasjerer seg .»

Dersom Norge skal bli en tydelig stemme for å få et totalforbud mot atomvåpen på plass, må alle som opplever at dette er en moralsk forpliktelse, finne sammen. Det nye kapitlet i «Gud sett nedenfra» viser at vi ikke trenger nye kirkelige eller politiske utredninger. Det vi trenger, er handling .